

SUSRET SUBKULTURNIH STILOVA: PRIMJER KONCERTA GRUPE „ŠANK“

ENCOUNTER OF SUBCULTURAL STYLES: EXAMPLE OF THE CONCERT
OF THE BAND „ŠANK“

ABSTRACT By using ethnographic method we analyzed a concert performed by the band named „Šank“ which took place in Zagreb. The event offered the opportunity to observe the encounter of two subculture groups – punks and football fans. Through the introductory part of this paper some similarities between these groups are shown, while below, we used the ethnographic method to show how their contact and sharing of a certain city surface looks like, and how they act while sharing the same concert space. Using the existing subculture theories, recognized in sociology through the history, we also talk about the phenomenon of „subculture cross-over“ as well as expressive elements that are similar and shared by these two groups.

Key words: subculture, punk, football fans, subcultural „cross-over“.

APSTRAKT U radu se etnografskom metodom opisuje koncert grupe „Šank“ u Zagrebu. Događaj je ponudio mogućnost promatranja susreta dvaju subkulturnih skupina – punkera i navijača. Kroz uvodni dio teksta prikazane su neke dodirne točke ovih grupacija dok u nastavku, koristeći etnografsku metodu pokazujemo kako izgleda njihov kontakt i dijeljenje pojedine gradske površine kao i zajedničko bivanje unutar koncertnog prostora. Koristeći postojeće subkulturne teorije prepoznate u sociologiji kroz povijest, osim o samom kontaktu grupa govorimo i o fenomenu „subkulturnog cross-overa“ kao i o ekspresivnim elementima koji su slični ili zajednički jednoj i drugoj grupaciji.

Ključne riječi: subkultura, punk, navijači, subkulturni „cross-over“.

Uvod

Uske traperice, trapezice, spitke, traper jakne bez rukava, prišivci, bedževi, škvadra i još mnogo toga. Sve su ovo neke stvari koje su dominantnoj kulturi često nepoznate, a često i odbojne. One svoje mjesto nalaze u mladenačkim subkulturnim stilovima, mladenačkom svakodnevnom životu ili kako bi se današnjim „medijskim slangom“ reklo, u mladenačkom „lifestylu“.

Unutar društvenih znanosti fenomen mladenačkih subkultura promatra se na mnogo načina. Svaka „škola“ te svaki pojedini autor utkao je svoju specifičnu teoriju o ovoj pojavi u široki korpus znanja koji se akumulirao od 50-ih godina prošlog stoljeća. Počevši od Birminghamske škole i autora kao što su Choen, Hebdige, Hall i drugi, teorija o „delikventnoj subkulturi“, „podkulturi stila“ pa sve do modernijih pristupa „trajbalizacije“ i „geografije mladih“ (Pera-

sović, 2001), postoji neprekinuti lanac nadograđivanja koncepata koji objašnjavaju, ne samo subkulturu nego i specifičnu globalnu popularnu kulturu ljudske vrste nakon Drugog svjetskog rata. Bavljenje kontrakturnim ili subkulturnim pokretima unutar sociologije tražilo je svoje utemeljenje unutar velikih pravaca socioloških teorija, marksizmu, funkcionalizmu i simboličkom interakcionizmu.

U kontekstu hrvatske sociologije, subkulture su kroz zadnjih tridesetak godina često ostajale po strani, tek je nekolicina autora posvetila svoj istraživački rad ovim, u mnogočemu specifičnim, grupama unutar društva (Lalić, Leburic, Bulat, 1991). Kako su istraživanja koja se bave temama grupa, koje čine svijet mladenačke subkulture, u Hrvatskoj rijetka, ovaj rad je pokušaj prikazivanja jednog fenomena koji zapravo obilježava subkulturu kroz njenu povijest – dinamika unutar specifičnog svijeta mladenačkih grupa. Upravo ta dinamika dovodi do konstantnih mijena na sceni, a i uvelike determinira „suživot“ raznih grupacija jednih kraj drugih. Unutar samih subkulturnih pokreta postoje procesi „segmentacije“, „fregmentacije“ ili čestog termina, subkulturni „cross-over“ (Perasović, 2002). Upravo je proces „cross-over“, mijena, fuzija i difuzija među grupama jedna od polazišnih točaka pri pisanju ovoga rada.

Cilj ovog rada je na primjeru dviju subkulturnih grupa, „punkera“ i „navijača“ prikazati „susret“ među njima i pobliže opisati neke od procesa koje i jedna i druga koriste kao ekspresivne elemente unutar svojih grupacija. Također, opisati genezu razvoja ovih dvaju pokreta koja je rezultirala možebitnim dijeljenjem pojedinih ritualnih praksi ili nekog drugog ekspresivnog elementa. Koristeći etnografsku metodu prikazat ćemo jedan događaj unutar kojega se dogodio susret ovih dvaju stilova te teorijski analizirati obje grupe i nalaze iz etnografije. Etnografska metoda će nam omogućiti „gusto bilježenje“ svih elemenata promatranog događaja te ćemo apostrofirati one segmente koji su važni za našu analizu. U prvom dijelu teksta ćemo sažeto objasniti nastanak dvaju subkulturnih pokreta i prikazati određene „postulate“ njihovog postojanja. Dotaknut ćemo se koncepta subkulturnog „cross-overa“. Nadalje, pružit ćemo etnografski zapis isprepleten raznim teorijskim aspektima poznatima u svijetu sociologije subkultura.

Punk i tribine

U Velikoj Britaniji kasnih 70-ih godina prošlog stoljeća otvorio se veliki „društveni jaz“ (Strongman, 2007). Počeci raznih mijena unutar britanskog društva datiraju upravo iz tog vremena. Ipak, jedna od najvažnijih pojava koja se dogodila u svijetu tadašnje Britanske mladeži svakako je, do tada neviđena energija, revolt, „bezidejnost“, minimalizam i kreacija zbirnog naziva – punk. Govorimo o pojavi koja će kasnije imati „posljedice“ u raznim sferama društva, koja će „zaploviti“ na valu konzumerizma protiv kojeg se borila tek kada će mnogi reći da je nestala, koja će od „anti-državnog“ elementa postati turistički brend Britanije, ali koja će uz sve to još godinama, pa sve do danas pružati prostor u kojem svoj put pronalaze brojni adolescenti diljem svijeta. Punk je kao

nići jedna pojava do tada, koristeći kaos, anarhiju i ekstremnu provokativnost u svakoj gesti postao „boemija mladih radničke klase“ (Brake, 1985:72). Punku se već na samim počecima počelo pripisivati kako je on produkt koji dolazi iz grupa sa dna društvene ljestvice, kako je on jednostavno agresivan odgovor mladih, neobrazovani i besperspektivnih ljudi. Kroz detaljnije teoretiziranje i navođenje beskonačnog broja raznih primjera možda bi se do ovakvih zaključaka i moglo doći, ali time bi se izostavila važnost činjenice kako je upravo punk svojom pojavom stvorio jedan od najčvršćih „referentnih okvira“ za dio mladih ljudi tada, a i kasnije kroz vrijeme. Mladi ljudi u Britaniji tih godina tražili su odgovore, što i kako dalje? Scena kojoj su pripadali njihovi očevi i majke, „moods“, „teddy boys“ ili cijeli spektar pacifističkih pokreta, lakše prepoznatljivih kroz riječ „hipiji“ polako je nestajala i na njenim temeljima se moralo graditi nešto novo. Upravo u tom prostoru koji je nestankom nekih aktera ostao prazan javlja se punk. Artikulirajući bunt protiv postratovskog konzumerizma, smanjene socijalne mobilnosti unutar Britanskog društva, punk postaje „generacijski odgovor“ na klasne proturječnosti, ponajviše u simboličkom smislu. Jednom kada je punk „prešao Atlantik“ dolazi do kraja njegove inicijalne faze (Moore, 2004). „Do it your self“ paradigma poprima još veći značaj unutar ovog stila te dolazi do prve velike fragmentacije unutar koje se javljaju pokreti kao što su „straight edge“, „hard core“ i drugi. Fragmentacija na Britanskoj punk sceni krenula je u smjeru nastanka „oi punka“ koji se još eksplicitnije počeo naglašavati „working class“ komponentu te se počeo približavati „skinhead“ pokretu koji je do tada već napustio svoje „jamajkanske“ korijene i okrenuo se, u nekim svojim dijelovima, „u desno“.

Paralelno s pojavom punka u Britaniji je postojala još jedna lako uočljiva grupa u društvu koja tada počinje stvarati obrise onoga što će kasnije biti poznato kao subkultura „navijača“. Imajući na umu kolika je važnost nogometa u Britanskoj svakodnevici, lako je razumjeti kako su mnogi ljudi upravo u ovoj igri i stvarima koje ju okružuju počeli tražiti elemente koje će unijeti u konstrukciju vlastitog identiteta. Krajem 70-ih, a poglavito početkom 80-ih godina prošlog stoljeća, grupe mladih ljudi svakoga vikenda pretvarali su stadione u prava „ratna područja“, napuštajući tradicionalni element britanske fascinacije nogometnom igrom zbog same igre. Nikako se ne smije zaboraviti kako je i do tada bilo incidentnih situacija na stadionu ili u krugu stadiona, ali tek ovih godina društvo se suočilo s generacijom koja je od sukoba zbog povišenih tenzija vezanih uz nogometnu utakmicu počela stvarati način života (Brimson, 2000.). Taj način života nije bilo teško uklopiti u cijelu lepezu već postojećih subkulturnih aktera, pogotovo „punkera“, a u nešto manjoj mjeri i „metalaca“. „Mačizam“, nasilje, alkohol, buka, podržavanje kluba koji pripada lokalnoj zajednici, samo su neki od elemenata unutar ovog mikrosvijeta. U godinama koje slijede, Europu je preplavilo „navijačko ludilo“ pa je tako (kao i u slučaju punka) došlo do određene fragmentacije na sceni. Tako brojne novonastale grupe „na kontinentu“ prihvaćaju „ultras stil“ dok Britanske grupe počinju stvarati specifičan stil, kako odijevanja tako i same ritualne ekspresije na stadionu i van njega,

poznat kao „casual stil“ (Brimson, 2003). Punk, pogotovo njegova nova inačica „oi“ zauzeo je važno mjesto među dijelom navijačke mase, jer upravo teme kojima se u pjesmama bave autori unutar ovog pravca uvelike opisuju sustav vrijednosti i određene norme unutar navijačkog svijeta.

Subkulturni „cross-over“ i isprepletenost dvaju stilova

Pojava koja je česta unutar raznih subkultura je tzv. subkulturni „cross-over“ (Perasović, 2002). Upravo situacija vezana uz punk pokret u Americi, koju smo spomenuli u prošlom poglavlju, prikazuje „cross over“ u punoj snazi, gdje jedan pokret iznjedri brojne „podpokrete“ koji u suštini pripadaju „krovnom“, ali počinju stavljati naglasak na neke svoje partikularne specifičnosti.

Ovdje dolazimo do prve točke dodira ovih dvaju subkulturnih pokreta u kontekstu našeg rada. Imajući na umu da subkulturu možemo definirati kao „bilo koji sistem vjerovanja, vrijednosti i normi u kojem aktivno sudjeluje „značajna manjina“ ljudi unutar neke određene kulture“ (Juvančić, 1997: 17), polazimo od teze da je u ovom slučaju došlo do preklapanja obrazaca dvaju promatranih grupa subkulturnih stilova. Svojim međudjelovanjem počeli su tvoriti dualni svijet gdje pojedinac u jednom dijelu svoga vremena „koketira“ s određenom referentnom grupom, a zatim ta ista grupa koristeći slične ili iste obrasce ponašanja počinje stvarati jednu hibridnu subkulturnu opredijeljenost. Naravno u obzir moramo uzeti kako se ne može govoriti da svi „punkeri“ ili „navijači“ prakticiraju ovakvu manifestaciju svog životnog stila, ali ipak postoji mogućnost da se barem na teorijskom nivou raspravlja o „ritualnim“ sličnostima, te bliskosti ili udaljenosti ekspresivnih elemenata između dvije grupe.

Drugi aspekt koji približava ove dvije grupacije je često naglašavanje identitetske pripadnosti sredini iz koje dolaze. Identitet grada je često spominjana tema kod „punkera“ i još više kod „navijača“. Navijači gotovo uvijek uz ime kluba spominju i grad iz kojega klub dolazi, te na taj način dio svog identiteta kreiraju u odnosu na lokalnu sredinu (Numerato, 2014). Navijači koristeći zastave ukrašene imenom i grbom grada iz kojega dolaze, pjesme u kojima spominju lokalnu zajednicu, kao i grafite/murale kojima ukrašavaju gradske ulice izražavaju čvrstu, identitetski obojanu, poruku. Također, pojedini dijelovi punk subkulture „inspiraciju“ za svoje djelovanje pronalaze u identitetu grada, kvarta ili čak pojedinog dijela određenog gradskog naselja. Dio punk bendova, još od samih početaka ovog glazbenog pravca, u svoje ime stavljalo je ime grada ili pak neku simboličku komponentu koja je prikazivala od kuda bend dolazi, a najbolji primjer za to su bendovi kao „Cockney rejects“, „Cock Sparrer“ i drugi¹.

Nadalje, ritualna ekspresija sadržana unutar „pogo plesa“ također isprepliće ove dvije grupacije. Način plesanja koji je svojstven „punkerima“ i slušateljima „ska“ glazbe (također jedna od izvedenica punka) navijači su preuzeli te

¹ „Cockney“ označava „sleng“ naziv za osobu iz Londona.

ga prakticiraju i na tribinama. Ples ovakvoga tipa prikazuje „oslobađajući“ potencijal kojemu pojedinac stremi, dok u nekim slučajevima predstavlja i „poligon“ za ekspresiju „kontrolirane agresivnosti“.

Vizualni identitet pojedinaca, koju su pohodili koncert o kojemu je u tekstu riječ, uvelike definira i njihovu subkulturnu pripadnost, pa je tako kožna jakna koja na sebi nosi imena raznih punk bendova stajala uz „Fred Perry“ kape koje na sebi pak imaju „bedževe“ nogometnog kluba ili imena grupe „Bad blue boys“. Također, bitno je istaknuti element naglašavanja „prostornog identiteta“ grupa koji se manifestira „prišivkama“ s grbom grada Zagreba, a u prilog činjenici kako je teritorijalni element važan govori i isticanje zastave grada na koncertu. Punk, kao i navijačka subkultura odiše vizualnom posebnosti, svojom potrebom da „šokira“ (Hebdige, 1980.), dok s druge strane navijačka vizualna ekspresija nije široj javnosti toliko „šokantna“, ali ju ipak doživljava kao odstupanje od dominantne kulture. Točku dodira predstavlja isticanje „bedževa“ koji na sebi nerijetko imaju slične motive, kao što su bendovi ili pak simboli grada.

Kako se ne bi stekao krivi dojam, nisu odnosi između ove dvije subkulturne grupacije uvijek „idilični“, često se može čuti o sukobu ovih dvaju grupa mladih ljudi koji su kroz povijest njihovog odnosa ne mali broj puta imali za rezultat mnoge fizičke ozljede. Česte su situacije u kojima ove dvije grupacije, uz brojne različitosti, njeuguju i oponentne ideološke stavove. Ipak, kako je tema ovog rada obitavanje dvaju grupa na istome događaju naglasak stavljamo na elemente koje ih povezuju i čine sličnima, dok su elementi segregacije među njima tema za jedan drugi zasebni rad i analizu.

„Grad je naš“²³

„Krešimirac“⁴, mjesto na kojemu počinje svaki izlazak u „Tvornicu kulture“ danas je sadržavao irokeze, „Fred Perry“ tenisice, „86“ kape, poneku kožnu jaknu te galone alkohola. Spomenuti „Krešimirac“ često zna biti „okupiran“ mladim ljudima koji te večeri odlaze na koncert u obližnji prostor, a sam karakter okupljanja uvelike ovisi i o tipu događaja u Tvornici. Česti dolasci na ovo mjesto ponudili su dobar istraživački uvid u tematiku javnog okupljanja subkulturalnih grupa, koje svoje „predritualne“ sate provode na otvorenome, stvarajući specifičnu simboličku vrijednost pojedinog gradskog prostora. Svatko tko poznaje koncept događanja na „Krešimircu“ rekao bi kako je broj ljudi ove večeri bio izrazito velik. Stojeći uz jednu od klupica u parku pružao se dobar pogled na more raznih grupacija koje su „zajednički jezik“ tu večer našli oko koncerta grupe „Šank“.

Pri opisivanju ovoga događaja bitno je vratiti se pokoji sat unatrag, točnije u kasnopodnevne sate. Zagrebački glavni kolodvor, kao jedno od

² Naziv albuma i pjesme grupe „Šank“

³ Etnografski zapis nastao je prije, za vrijeme i nakon koncerta grupe „Šank“ održanog u Zagrebu u prostoru „Tvornice“.

⁴ „Slang“ naziv za Trg Kralja Petra Krešimira

mjesta gdje postoji velika koncentracija ljudi, što turista, što građana koji odabiru ovo mjesto kao mjesto dogovora za nalazak, te velikog broja mladih ljudi koji se sadržavaju u parku iza kipa kralja Tomislava, popularnom „Tomislavcu“. Godine odlazaka na ovo mjesto pružaju mogućnost zaključivanja o načinu funkcioniranja pojedinih odnosa unutar ovoga prostora kao i grupa koje ovu lokaciju odabiru kao mjesto gdje provode večernje sate. Zagrebački „noćni život“ obiluje velikim brojem raznih grupacija od kojih mnoge možemo promatrati kroz prizmu subkulturnih teorija, a samim time uočiti specifične obrasce ponašanja karakteristične za svaku od njih. Lokacije u gradu koje jedna subkulturna grupa „okupira“ često se mijenjaju, prolaze kroz procese odlaska i dolaska raznih aktera, neka od njih zažive i ostaju u trajnoj simboličkoj memoriji ili praksi pojedine skupine, dok neka nikada ne postanu, žargonom škvadri rečeno „the mjesta“. S obzirom na veličinu Zagreba, prvenstveno govoreći o užem centru grada, koji nije prevelik i nudi nekoliko većih javnih površina, nije čudno što su mnoge „škvadre“ došle u direktni kontakt jedni s drugima te počele dijeliti lokacije i zajedno kreirati „mikroklimu“ pojedinog prostora. U „prilogu 1“ prikazujemo kartu Donjeg grada kao subkulturno „najživljeg“ dijela Zagreba, te vođeni dugogodišnjim praćenjem scene ističemo nekoliko mjesta koja su kroz zadnjih deset godina služila kao okupljališta, dok neka od njih i danas imaju tu ulogu. Nekoliko je načina na koje pojedini javni prostor u gradu postaje mjesto subkulturnog okupljališta. Neka mjesta su se profilirala zbog blizine pojedinog objekta koji se nalazi u njihovoj blizini (primjer „Tvornice“ u Šubićevoj ulici), neka mjesta su kroz godine postala dio kolektivnog identiteta neke od zagrebačkih subkultura („punkeri s Mažuranca“), neka su pak kratkoročno mjesta ovakvog tipa gdje određena generacija pripadnika subkulture u određenom vremenu obitava, a pojavom novih aktera na sceni to mjesto prepušta primat nekoj drugoj lokaciji („Melin“). Komunikacija među akterima na sceni najčešće se odvija usmenim putem, informacije o mjestima i događanjima najčešće se prenose osobnim kontaktom pripadnika subkulturne grupe (Thornton, 1996). Subkulturni stilovi ne poznaju granice, ali ipak u sebi sadrže specifičnosti lokalne sredine (Williams, 2007). Primjerice Wood (1999) opisuje „skinheadse“ koji kao pripadnici tog subkulturnog stila postoje i u SAD-u i u Britaniji njegujući slične manifesne i latentne obrasce ponašanja. Ipak, među njima postoje različitosti utemeljene u lokalnoj sredini, kao što su stupanj agresije, nivo „rasizma“ prisutan unutar grupe i sl. (Wood, 1999). Ovakvim pristupom mogli bi svaku subkulturnu grupaciju prikazati u njenom globalno i lokalnom određenju, ali zbog konciznosti teksta koncentrirati ćemo se na primjere subkulturnog funkcioniranja grada Zagreba.

Važna „karika“ u lancu izlazaka na „Tomislavac“ je svakako i „Konzum“ u pothodniku „Importane“, te smo upravo to mjesto odabrali kao početak etnografskog promatranja večeri koja na kraju vodi do koncerta „Šanka“. Blagajne na izlasku iz „Konzuma“ oko 18 sati i 30 minuta prepune su mladih koji se ovdje opskrbljuju alkoholnim pićima, među kojima najčešće dominiraju „vino iz kanistra“ ili pivo iz plastične ambalaže. Dijelom se ova pojava objašnjava

„standardom“ mladih ljudi, dok dijelom unutar ovakvog odabira alkohola postoji simbolika – „furka škvadre“. Park i jeftina pića, izraz su slabijeg imovinskog statusa, koji možda nije uvijek stvaran kod nekih aktera, ali je u skladu sa zahtjevima grupe vezanima uz simboličku prezentaciju koja je bazirana na „radničko klasnom“ momentu. Spomenuti moment u simboličkoj reprezentaciji grupe svoje korijene vuče iz konteksta nastanka ovih subkulturnih određenja. Redari posebnu pozornost obraćaju na osobe koje kupuju veće količine alkohola znajući kako je nerijetka situacija da poneki artikl „nestane“ s police bez da je prošao naplatu. Ispred dućana stoji nekoliko grupa ljudi mahom pripadnika punk subkulture te pokraj njih jedna manja grupa onih mladića koji se često pomalo kolokvijalno nazivaju navijači. Često se čuje „rasprava“ o skupljanju zajedničkog fonda kojim će se kupiti „cuga“, a u nedostatku boljih opcija pribjegava se „žicanju“ prolaznika koji ne skrivaju blagu nelagodi takvim ponašanjem dijela mladih ljudi. Sindrom „fonda“ za kupovinu alkohola možemo objasniti teorijom „etike reciprociteta“ (Perasović, 2013). Grupa djeluje na način koji je najbolje opisati rečenicom koju je izgovorio jedan mladić ispred dućana spremajući se ući unutra, „ekipa, koliko para svi skupa imamo“. Nadalje bitan segment ovakvog sustava vrijednosti je činjenica kako grupa na sakupljanje zajedničkog novca često gleda na način da svaki član daje onoliko koliko u tome trenutku može, te će ga drugi članovi „pokriti“.Sljedeći puta kada se netko drugi nađe u situacija da nema novca grupa će ponovno pokušati stvoriti zajednički fond.

Uz podosta bučnu zvučnu kulisu preplavljenu „slengom“ i glasnim komentiranjem svakodnevnih događaja u kvartu, školi, faksu, šori, curama i dečkima izlazimo iz pothodnika. Važno je istaknuti fenomen „sleng“ kao ekspresivni element pojedine grupe. „Sleng“ i njegova upotreba često nisu pokazatelj smanjenog vokabulara aktera već pokušaj prilagodbe specifičnom verbalnom elementu grupacije kojoj individua pripada. Vrlo je sličan obrazac ponašanja kao i onaj vezan uz kupovnu moć.

Dio ljudi kreće prema „Tomislavcu“ gdje već stoji ili sjedi još poneka grupica ljudi. Ostatak „kupaca iz Konzuma“ čeka tramvaj ili kreće pješice u smjeru Tvornice. Kratkim šetnjom uz sam rub livade na trgu Kralja Tomislava dolazi se do klupa koje su skrivene krošnjama drveća ispred „Umjetničkog paviljona“ gdje sjedi grupa mladića mahom odjevenih u majice s kapuljačama, popularne „hoodice“ na koje se nastavljaju „traperice“ ili „brendirana“ trenirka. Vizualni izričaj odaje činjenicu kako se radi o ljudima koji su široj javnosti poznati kao navijači. Grupica od osam ljudi, malo starijih od osamnaest godina, ispija pivo te se „zagrijava za koncert“ glasnom pričom i povremenim pjevanjem kraćih navijačkih pjesama. Unutar same livade stacionirana je veća grupa koju krasi prepoznatljive „irokez“ frizure uz koje je i neizostavni element jakna prepuna „bedževa“, „ziherica“ i „homemade“ natpisa imena raznih bendova. „Kreiranje“ odjevnih predmeta i detalja na odjevnim predmetima samo je mali dio onoga što punk pokret sadrži u sebi, a to je „do it yourself“ („uradi sam“) pristup. Na ovome mjestu ćemo kratko spomenuti što takav koncept predstavlja

dok bi za njegovu detaljnu analizu bilo potrebno mnogo više prostora. Moran (2010) opisuje DIY kao svojevrsno oslobađanje pojedinca iz ruku „establishmenta“ te kao mogućnost vlastitog kreativnog djelovanja u raznim poljima života. Kreativno djelovanje seže od umjetnosti (glazbe, likovnog stvaralaštva i sl.) pa sve do organiziranja samoodrživih zajednica.

Kao što je na početku teksta spomenuto, „Krešimirac“ je tu večer okupio velik broj ljudi. Konstantni žamor bi prekinula pokoje glasnije otpjevana „navijačka pjesma“ ili pak neka od skladbi „Šanku“ sličnih izvođača. Među grupama koje su stajale, držeći se svaka svoje klupice, stalno su prolazili „skupljači boca“. Čest, gotovo neizostavan, element ovakvih okupljanja u Zagrebu su spomenuti „skupljači“. Zbog svoje prisutnosti unutar javnih gradskih prostora predstavljaju zanimljiv fenomen podložan detaljnijoj analizi, jer svojim načinom ponašanja često utječu na aktere od kojih zavise, dakle na ljude od kojih boce mogu dobiti. Kako je alkohol te večeri bio sveprisutna pojava boca je bilo na pretek, a samim time postojala je mogućnost dobre zarade. Element uočen za vrijeme promatranja je „okupiranje“ javnih površina uoči događaja, svojevrsno „predritualno“ djelovanje. Koncert ili utakmica pružaju mjesto koje predstavlja prostor ritualne ekspresije „punkera“ ili „navijača“, a ono što se odvija prije možemo okarakterizirati kao uvod u centralni događaj kojemu grupa te večeri stremi. Okupljanja po parkovima nisu nešto neuobičajeno za mlade danas, ali ipak važno je naglasiti kako dio njih većinu svojih izlazaka najčešće bazira na parkove i konzumaciju alkohola. Provođenje vremena na otvorenom često prikazuje stav grupe koja odbija odlazak na neka mjesta koja su označena kao „šminkerska“, „seljačka“ itd.

Što se više približavalo vrijeme početka koncerta ljudi je bilo sve više te je atmosfera postajala sve glasnija, a akteri međusobno sve „izmješaniji“. Zanimljiva je činjenica kako jedna grupa ljudi u našoj blizini uopće niti nije imala namjeru ići na koncert, ali su ipak bili ovdje u ovoj masi pričajući kako su ovdje jer večeras ekipa ide na ovo mjesto. Konstantna „žicanja“ za „cugu“ zamijenili su česti upiti za novac kojim bi se kupila karta. Kod nekih je postojala stvarna želja za kupovinom karte dok neki koriste takav „ulet“ kako bi lakše opravdali pokušaj nabavljanja novca za neke druge stvari.

Čest je slučaj na događajima ovakvog tipa da se ne zna točan početak samog koncerta. Najčešće bend pričekava da svi uđu, naravno ovakav zaključak se mora uzeti sa određenom dozom rezerve jer dosta toga ovisi i o organizatorima te mnogim drugim faktorima, ali opće je prihvaćena stvar kako u manjim klubovima bendovi čekaju da se masa okupi pa zasviraju. Tvornica je ipak nešto sasvim drugo, ovdje postoje pravila od strane organizatora i sl. Mnogi na „Krešimircu“ su se vodili idejom kako je „Šank“ ipak bend koji su mnogi od njih slušali u puno manjim i široj javnosti nepoznatijim mjestima i kako će kao ljudi s „takvom prošlošću“ znati da se ne svira prije 10, dok se „škvadra ne skupi“. Nešto prije deset sati dolazimo do ulaza gdje se formirao omanji red jer su redari tu večer odlučili biti izrazito detaljni pri pretresu posjetitelja. Ponajviše se traga za možebitnim pokušajem unošenja pića iz vana i nečega što nije česta

pojava u Tvornici, „bengalki“. „Benglaka“ ili poznatije kao „baklja“ jedan je od najprepoznatljivijih elemenata navijačke vizualne ekspresije.

Nakon kraćeg zastoja na ulazima gužva se preselila na dva šanka u tvornici gdje se kupovalo zadnje pivo prije početka koncerta. Kako je predgrupa već odavno završila svoj nastup atmosfera je polako dostizala svoj vrhunac jer su članovi grupe „Šank“ izašli na pozornicu i krenuli „uštímavati“ instrumente. Bend, koji su svi prisutni došli poslušati, vizualno je predstavljao upravo „miks“ kakav se događao u publici. Pjevač, obrijane glave s tregerima preko ramena čvrsto je stiskao bocu pive u ruci i pozdravio publiku s uzvikom „oi“. Gitarist je pak odavao dojam osobe kojoj punk i metal scena već godinama nisu strane, dok je basist također, noseći majicu s imenom jednog „oi“ sastava, predstavljao „Englesku s početka 80-ih“. Prvi akord koji se čuo stvorio je konfuziju u prostoru. Poletjele su brojne pive u zrak, nastao je karakteristični „pogo“ ples ispred pozornice te se razvilo nekoliko zastava. U pozadini je upaljena i jedna „baklja“ koja je još bolje osvijetlila zastavu na kojoj se nalazio prekrizani lik Zdravka Mamića. Zastava ovoga tipa važna je u kontekstu „borbe“ zagrebačkih navijača sa upravom Dinama koja traje već duži niz godina. Spomenuta borba odavno se prenijela sa stadiona i počela odvijati putem prosvjednih akcija, pisanja parola po gradskim fasadama i slično. Poveću plavu tkaninu koja se razvila ispred pozornice krasio je grb grada Zagreba. Pjesme su se izmjenjivale jedan za drugim, dok je tematika ostajala poprilično slična. Spominjući probleme u državi, grad Zagreb, ulice, škvadre, kvart, cugu te neuspjele ljubavne avanture prošla su skoro dva i pol sata „žestoke“ i glasne svirke. Važno je istaknuti kako sam band unutar svojih javnih nastupa zastupa apolitično stajalište, dakle njeguje svojevrstu političku neopredjeljenost. Ipak, neke od tema koje obrađuju u svojim pjesmama odišu „anti-establihment“ i „anti-autoritetskim“ elementima te pozivaju na preispitivanje svakodnevice i kritičko promišljenje o svijetu u kojemu živimo. Kao takvi ne dovode u pitanje ideološke prepreke koje bi se mogle naći na putu skladnog funkcioniranja pripadnika ove dvije subkulture. Poruke koje predstavljaju „anti-autoritetski“ sadržaj ukazuju na postojanje revoltnog ili bolje rečeno buntovnog elementa kod aktera ovog događaja.

„Pogo“ se kroz sve to vrijeme proširio kroz cijelu prostoriju, dok se znoj od vrućine miješao sa kapljicama pive koja bi povremeno proletjela zrakom. Sporadično paljenje pirotehničkih sredstava redari su uglavnom rješavali brzim izbacivanjem pojedinaca koji su za to bili odgovorni. Na samome kraju nije izostao niti „bis“ na koji je publika pozvala bend, a u jednom trenutku većina prostora je prihvatila pjesmu koja je krenula od jedne manje skupine ljudi, a spominjala je „borbu navijača protiv policijske represije“. Nakon dva povratka na scenu i odsviranih nekoliko dodatnih pjesama bend se povlači u prostor iz pozornice, a u dvorani se pale svjetla što označava kraj događaja. Kroz 15-ak minuta prostor ispred pozornice je prazan jer se dio publike zaputio prema izlazima, a dio prema prostoru gdje se nalazi šank i u kojem je dozvoljeno pušenje. Na ulici ispred Tvornice još se zadržavaju manje grupe ljudi koje „pregovaraju“ kamo otići te se brzo cijela masa mladih ljudi raštrkala po gradu odlazeći u raznim smjerovima.

Zaključak

Koristeći etnografsku metodu pokušali smo prikazati kako jedan događaj može objediniti nekoliko subkulturnih pravaca, koje su dodirne točke među spomenutim grupama te kako je sam razlog okupljanja, u ovom slučaju koncert, nastao onime što teorija subkulturnih stilova naziva subkulturni „cross-over“. Teorija putem kojih bi mogli analizirati fenomene vezane uz grupe mladih je mnogog, te smo se za potrebe ovoga rada, radi konciznosti samog teksta odlučili ponuditi kratki pregled nekih ritualnih praksi koje su pokazale kako postoji velika doza „fuzioniranosti“ među pokretima koji su se isprepletali kroz godine. Nužno je napomenuti kako unutar jedne i druge subkulturne grupe postoje brojni pravci nastali segmentacijom i fragmentacijom, te ne možemo tvrditi kako je ovakva analiza sposobna obuhvatiti sve od njih, ipak jedan dio aktera koje smo opisali i analizirali pokazuju kako „cross-over“ i obitavanje subkulturnih grupa jedne kraj druge potvrđuje dinamiku, koja postoji kod često zaboravljenog spektra pojava, unutar kulture jednog društva. Ovakav rad otvara mogućnost daljnjeg bavljenja ovom i sličnom tematikom te postavlja temelje za dodatnu dubinsku analizu pokreta unutar kojih mladi ljudi pronalaze svoje socijalizacijske okvire.

Literatura

- Božilović, N. (2006). Identitet i značenje stila u potkulturi. *Filozofija i društvo*, 2 (30), 233-253.
- Brake, M. (1985). *Comparative Youth Culture: The Sociology of Youth Cultures and Youth Subcultures in America, Britain, and Canada*. Routledge.
- Brimson, D. (2000). *Tajne nogometnog huliganizma*. Celeber d.o.o. Zagreb
- Brimson, D. (2003). *Nogometno nasilje u Europi*. Celeber d.o.o. Zagreb.
- Hebdridge, D. (1980). *Potkultura: Značenje stila*. Beograd: Kultura.
- Juvančić, H. (1997). *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam*. Meandar. Zagreb
- Lalić D., Leburic A., Bulat N. (1991). *Grafiti i subkultura*. Alinea. Zagreb
- Moore, R. (2004). Postmodernism and Punk Subculture: Cultures of Authenticity and Deconstruction. Dostupno na: <http://www.stevenlaurie.com/wp-content/uploads/2012/01/moore-punkauthenticity.pdf>
- Moran, I. P. (2011). Punk: The do-it-yourself subculture. *Social Sciences Journal*, 10(1), 13. Dostupno na: <http://repository.wcsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1074&context=ssj&sei-redir=1&referer=http%3A%2F%2Fscholar.google.hr%2Fscholar%3Fhl%3Dhr%26q%3Dmoran%2B2010%2Bpunk%26btnG%3D#search=%22moran%202010%20punk%22>
- Numerato D.(2014). Who Says „No to Modern Football?“ Italian Supporters, Reflexivity, and Neo- Liberalism. *Journal of Sport and Social Issues*1–19
- Perasović, B. (2001). *Urbana plemena: sociologija subkultura u Hrvatskoj*. Hrvatska sveučilišna naklada.
- Perasović, B. (2002). Sociologija subkultura i hrvatski kontekst. *Društvena istraživanja* 2-3 (58-59), 485-498.

- Perasović, B. (2013). Teorijske implikacije empirijskog istraživanja punk-scene u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*3, 497-516.
- Strongman, P. (2007). *Pretty Vacant- povijest punka*. Naklada Ljevak. Zagreb
- Thornton, S., & Gelder, K. (Eds.). (1996). *The subcultures reader*. Routledge. Dostupno na: <https://hiphopandscreens.files.wordpress.com/2012/09/thornton-subcultural-capital-200-209.pdf>
- Wood, R. T. (1999). The indigenous, nonracist origins of the American skinhead subculture. *Youth & Society*, 31(2), 131-151.
- Williams, J. P. (2007). Youth-Subcultural Studies: Sociological Traditions and Core Concepts. *Sociology Compass*, 1(2), 572-593. Dostupno na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1751-9020.2007.00043.x/full>

Prilozi

Prilog 1

Slika prikazuje mjesta okupljanja mladih raznih subkulturnih stilova u Zagrebu unatrag 10 godina.

- 1- Park Ribnjak- razne subkulture svoje mjesto nalaze ovdje
- 2- Trg Kralja Petra Krešimira „Krešimirac“-mjesto statavanja uoči koncerta u „Tvornici“
- 3- Trg žrtava fašizma „Džamija“- Mahom se ovdje okupljaju učenici gimnazija koje su u blizini, osim njih prostor koriste „skejteri“
- 4- Trg kralja Tomislava „Tomislavac“ – uz stalne „posjetitelje“ kolokvijano ih možemo nazvati „pijance“ ovdje se okupljaju „punkeri“, „metalci“, „navijači“, „skinheads“ dok ostatak ljudi čine mladi koji koriste ovo mjesto za ispijanje alkohola

- 5- Tkalčićeva ulica („Melin“) – mjesto koje više nije „aktivno“, sredinom prvog desetljeća 2000-ih godina ovdje su se okupljali „punkeri“ i „metalci“
- 6- Trg Ivana Mažuranića „Mažuranac“ – kao i u slučaju „Melina“ zadnjih godina se se smanjila brojka ljudi koji ovdje odlaze, na „vrhuncu“ ovog mjesta ovdje su dolazili „punkeri“, a u jednom periodu i „skinheads“
- 7- Stražnji ulaz „Importanea“ (Iznad „Mcdonaldsa“) – godinama je ovo mjesto bilo poznato kao dio grada gdje se okupljaju „skinheads“, danas je to rijetko iako se još uvijek može vidjeti pokojni pripadnik „punk“ i „skinheads“ subkulture ovdje“
- 8- Opatovina – mnogo mladih ovdje provodi večeri ispijajući alkohol, često su to pripadnici navijačke subkulture